

PIARRES ADAME: EUSKAL KONTAKETAREN ZAIN EPIKUREOA

Sara, 1991-XII-21

Ana M.ª Toledo Lezeta

Mitxelena irakasleak Elizanburuk poesiaren alorrean lortu zituen emaitzak neurtzerakoan zioenez “hay en Elissamburu una vena epicúrea no menos real: su gozosa enumeración de los encantos de una figura de mujer, aunque mantenida dentro de los límites de la discreción, no es corriente entre unas gentes que —después de los tiempos de Dechepare y Oihenart, se entiendo— no se sienten inclinadas a mostrar en público esa debilidad” (1).

Zinez, aipatutako pasarte honetan poeziak dihardu eta, gainera, zain epikureo horren azalratzea zehaztu egiten du, emakumearen irudiaren edertasunen zerrendapen bozkariotsu horretara eramanez.

Hitz-neurtutik hitz-laura, *Piarres Adamera* etorrita, zain epikureo horren emankortasuna ez dela agortu nabaria da.

Atsegina bilatzen du Piarresek etengabe, min eta penarik gabe, hauek baztertuz, olgeta eta atsegina bilatzen duen morala praktikatzan eta aldarrikatzen du. Gizakiaren zoriona plazerraren erabilera arrazional batez erdiesten da. Minaren deusezteak atsegina dakar eta hau da ongi izate primitibo eta naturala. Piarresen abiapuntua zera da: gizakiak behar natural batzuk badituela aitortzea eta hauek asetzen saiatzea. Ez da hedonista, ez bait du edozein atsegin-modu onartzen, ez bait du plazerra bizitza moralaren euskarri bakartzat. Piarresentzat plazerra ez da ongi izate posible bakarra, ez bizitzaren helburu bakarra; izan ere, azken finean daukanarekin gozaten du, daukanari etekina ateratzen aparta da eta ezer gutxi behar du ongi izatea lortzeko. Ez da hedonista, hedonismoaz mugarik gabeko atsegintasunaren bilaketa ulertzen den neurrian, araurik gabeko atsegintasunaren bilaketa, atsegintasuna atsegintasunagatik bilatzea. Atsegintasunean bizitzea du helburu, baina ez aseta daudenenean,

(1) MICHELENA, Luis, 1960, *Historia de la Literatura Vasca*, Edic. Minotauro, Madrid, 134. or.

ezta sentsualitatearenean ere, baizik eta min fisikoaren gabeziarenean eta izpirituaren lasaitasunarenean. Zain epikureoaren erakusle da bizitza zentzu positiboan hartzen duen neurrian, gertaera txikienen aurrean gertaera horietaz gozatzea bilatzen duen neurrian. Zuhurtasuna gordetzea da bizitzaz gozatzea zilegiztatzen dion birtutea.

Pello mutikoa bidelagun hartuaz bat, istorioak kontatzen hasi aurretik, bere moralaren berri ematen dio. Hamar ahapalditan barrena bizitzaren aurrean duen filosofia zehaztu aurretik “Sarako herrian, ez dela bat nik baino irri gehiago egiten duenik” aditzera ematen dio eta jarrera hau hartzera gonbidatzen: “Izan hadi hi ere, Pello, ahal baduk, ni bezalako” (2).

Ahapaldiz ahapaldi, ahapaldi bakoitzean iteratuz, zuhurtzia gomentatzen dio, kanpoko munduaren eskarien aurrean asalatu gabe irautea.

Jainkoak egin bezala maite du bere zortea, trebes heldu diren gauzak zuzen ditu hartzen eta irriz hartuz zorigaitza zorion bilakatzen, zuhur gisa badaki labur dela bizia eta irriz nahi du iragan ahal badu guzia, zilarrik ez duenean aski du kobrea, gizonik aberatsena pobre bat da handia, berak ontzen ez badaki bizia... Zuhurra izan, zorigaitza zorion bilakatu, irri egin, alegera bizi, horra hor Piarresen jarrera bizitzaren aurrean, horra hor Pello bidai-lagunari erakutsi nahi diona Olhetarako joan-etorrian. Bere bizitzaren gidari diren oinarrizko printzipioen aldarrikapena egingo du eta printzipio hauekiko atxikimendua azalduko bidean eta Olhetan egindako egonaldian. Bertsoz azaltzen duen mundu-ulerkuntzari istorioek eskaintzen duten osagarri narratiboak froga eransten dio. Piarresek kontaturiko istorioek nahiz bidaiaren barrena suertatutako jazoerek eta Olhetan festa bizi izateko moduak bere mundu-ulerkuntzarekin gordetzen duen koherentzia, batasuna, erakusten dute. Bertsoz adierazitako ideiak zabaltzeko toki bihurtzen da kontaketa ren ekintza eta, aldiberean, ideia horien gauzatze-moduaren azalpen.

Piarresen bizitza gobernatzen duen filosofiaren entzule eta printzipio hauen burutze-moduaren entzule eta ikusle soila da Pello. Olhetarako bidea hartzera doala Pello hurbildu egiten zaio Piarresi elkarrekin joan-etorria egiteko asmoz, baina bidaiaren “beteaz” doan hitz-jarioa ez du sortzen Pelloren jakin-minak, ez honen olgeta-eskaerak. Elizanburuk ez du jotzen literaturan erabilia izan den galdera-erantzunen jokora, alegia, gazte batek bere barnearen eskariz etengabe itaunduz eta zirikatuz adintsuago baten kontak-jarioa eragitera. Pellok ez du galdetzen, ez arazorik aurkezten, ez hizpiderik ematen. Piarresek ez dio erantzuten Pelloren behar batzuei, aitzitik, Piarresek bere kabuz hartzen du bidaiaren modu

(2) ELISSAMBURU, Jean Baptiste, 1986, *Piarres Adame*, Klasikoak saila, Elkar, Donostia (I. Sarasolak prestatutako argitalpena), 39-40. or. Argitalpen hau erabiliko da *Piarres Adamen* testu-aipamen guztietarako.

zehatz batean antolatzeko erabakia: “eta nola iduri baituk, nahiz behar bada zerbait badakikan, badukala oraino gauza hainitz ikhasteko, bidean guazilarik erranen darozkiat nere haur denborako eta geroztikako zenbait hitztorio” (37. or.). Piarres beraren nahiei erantzuten dio “egitarauak” eta ez Pello ezartzen doan dinamikari.

1. *Piarres Adame: olgetaren bilaketa*

Edozein testutan izenburua da lehen elementu giltzarria, izenburua da egileak aurren-aurrenik igortzen duen gaztigu iradokitzailea, egileak azpimarkatu nahi duena azaltzen eta honen interes-gunerako norantza erakusten duena. Elizanburu ere, titulutik hasi da adierazten bere eleberraren erdigunea: Piarres Adame da kontaketaaren ardatza ikuspuntu desberdinetatik, bera da pertsonaia-protagonista, esakuntzaren subjeto, eta hainbat eta hainbat esakunerena, bera da aktante-subjektuaren papera betetzen duena, bera da maila desberdinetako subjektutza hauen bidez objektu bat eta bakarra bilatzen duena: olgeta.

Piarres esakuntzaren subjeto hutsak istorioak kontaktzen ditu, abagaduneak hartarako egokiera ematen dionean besteren lepotik barre egiteko modua aztertzen eta kontaktutako istorioen bidez, nahiz suertatutako egoerei ateratako etekin irrigarriaz, gozaraztea bilatzen du. Azken batez, bizi izandako historiak eskaini dizkion lehengaiak istorio autobiografikoak eratzeko altxorra sortu dio, pikareskara hurbiltzen diren ekintzen subjektutzak bere bizitzatik bertatik irria eragiteko elementuak, dakartzate: Piarres adar-jolea, irakurtzen ez badaki ere, otoitzak irakurriz, alargunari ziria sartuz txanpon batzuk atera nahi dituena, aranak ebasten dituena... Ikusitako historiak, edo zehazkiago, zenbait egoeren ikusle egokitzeak istorio bat eratu ez, baina bertso edo elkarrizketa satiriko-umoretsua asmatzeko lehengai eskaintzen dio: mandozaina edo zango-mamiak ezkututzen dituen emakumea adar-joletasun hori erakusteko, eta bereziki bere injeniosidadea azaltzeko, abagadune bihurtzen ditu. Bizi izandako historiak eta Olhetarako bidean suertatu zaizkion egoeren ikusle izateak ez ezik, irakurritako istorioek ere eskaintzen diote lehengairik: Sarako Erremundegibehere auzapezak erakutsitako abilezia herriko etxeko liburu handian dago. Mundu idatzira igarotako istorioa da.

Piarresek esakuntzaren subjektutzari esakunearena ere batzen dionean areagotu egiten du olgeta-bilaketa bere oinarrizko printzipio izatearen adierazpena; izan ere, bi subjektutzak bereganatzen dituenean ez da bakarrik istorioen kontaketa hutsaren eragile eta, bereziki, istorio-mota batzuen —ziri-sartzean oinarrituz irria sortu nahi dutenak— kontaketa bide gozatzen duen eta besteek goza dezatela helburu duen kontalaria, baizik eta ezaugarri horietan sustraitzen diren istorioen subjetoa: kontalaria eta pertsonaia-protagonista aldiberean. Horrela, Piarresen erraiei darien

jolaserako deia azpimarkatuago gelditzen da. Deiaaren indarra ez da mugatzen hitzaren erabilerara, sarritan, enuntziatuaren subjektua bereganatzen duenean, ekintzarena gehitzen du eta, modu honetan, hitzaren erabilerara ludiko soila gertaera ludikoen egilezarekin indartzen du. Hitzari gertaera gainezartzen zaio eta bien baterakuntzak, hitzez eta egitez bihurtzen du Piarres jolaskoi.

Piarres aktante-subjektuak istorioak kontatu nahi ditu eta kontatzen ditu gozarazteko, hori da bere funtzioa. *Piarres Adameren* azterketa aktantzialak kontaktaren hitz-jarioa bitarteko irria eta atsegina bilatzen duen subjektua aurkezten du. Bere bilaketaren objektua istorioak esanez jai-giroa sortzea da, istorio hauek Olhetako festetarako bidean lekutuz eta festaganean jai-giroa eratzen duen elementu oroz baliatuz. Filosofia epikureoa igorle eraikiz ekintzara bultzatzen du, irri egin eta bizitzaz gozatzea zilegiztatzen duten iharduera haiek eragitera: beste osagarri batzuk lagun, batipat kontaketa medio, kontaktuek sortzen duen ongi izatearen bidez burutuz filosofia horren eskakizunak. Aktante-subjektu honek gizakiak, larritasunak eta estuasunak uxatzeko, jolaserako duen beharrari erantzuten diola dirudi.

Pello mutikoa, Piarresen bidai-laguna, istorioen entzule arretatsua eta gogotsua besterik ez da, bizitzaren aurrean kokatzeko modu baten ikusle, printzipio batzuen gauzatzaren lekuko, lekuko egiteko luzatu zaion gonbita jasotzen eta onartzen duen hartzailea. Gerora Olhetarako joan-etorria kontaktzea erabakiko du eta, lekuko legez, Piarresi berari ahotsa emanez testuratu.

Piarres beti kontalari, hainbat istorioetako pertsonaia-protagonista da, bere iharduletasuna zenbait egoera umoretsuren sustatzaile gisa jokatzera zabalduz; ia ahots bakarra, Pello bidai-laguna aitzaki bihurtzeraino kontaktaren garapenerako. Piarresek istorioak konta ditzan ezinbesteko da honek entzule eta lekuko bat behar duelako, baina erabat mugatzen da pertsonaia betetzen duen paperera, estakuru huts izatera heltzen da, protagonistaren zerbitzurako tramankulu. Literaturan nahiz mundu honetatik at oso ezaguna den topiko batera joz —bizitzaren eskolan urteen igarotzean hartutako jakinduria azaldu nahia oraindik hainbesterako egokierarik izan ez duen mutiko bati— taxutzen da eleberria, eta ez mutikoaren ezagupen-goseak edo olgeta-gogoak sortutako beharrari erantzuteko. Pello egin zaion proposamena gogo onez jasotzen duen entzule soila besterik ez da, bere eginkizuna horretara murriztu zaio, izaera konplexu baten garapenak ez du tokirik, betetzen duen funtzioa etengabe azpimarkatzeak bestetarako ez tarterik, ez egokierarik eta ezta justifikaziorik ere utzi ez duelako.

Piarres funtzioaren ikuspegitik ez ezik, izanaren ikuspegitik ere olgeta bilatzen duen eta besteek ongi igaro dezaten egindako pertsonaia da.

Beraren karakterizazio fisikotik bertatik hasten da ezaugarritzeta-modu hau: sudur izugarria du, istorioak kontatzea gogoko du, adarra jotzea, ongi jan, edan eta dantza egitea biziki atsegin du. Ezaguna eta ospetsua da bere herritarren eta inguruko en artean bilatzen duelako eta besteak bide honetan jartzen dituelako. Gorputza bera, Erdi Aroko Gorreetako bufoiak bezala, jendearen algara sortzeko markatua dauka. Hauen eginkizuna ere bereganatzen du. Dena den, hain urrutira joan gabe —ez lekuz, ez denboraz— aurki daiteke bertsolaririk festa prestatzeari eta festa egiteari abegi ona egin dionik, jaia sortzea bizitzako interes-gune bihurtu duenik. Txirritarentzat, esate baterako, aldaparik gabeko lantegia zen eta osasunak galerazi arte ez zuen bertan behera utzi bere eta besteen bizitza alaitu zezaketen bitarteko haietaz baliatzea, hitz neurtu eta zorrozaren erabilera tramankulu bikain bihurtuz aipatu eginkizunerako.

Pertsonaia prototipoa da, ziria nola sartu aztertzen duten horietakoa. Istorio autobiografikotan kontatzen diren gertaeren arrazoiak oso modu sinplean azaltzen dira: txanpon batzuk bildu edo bere gutizia eta abilezia erakutsi. Gertaeren arrazoiak ez daude guztiz banako eta konplexu den barne-prozesua mamitu ondoren beren erabakia hartzen duten pertsonaien jokabideetan. Garrantzizkoena ez da psikea, baizik eta gertaerak egotea. Berdin gertatzen da suertatutako egoerek hizpidea sortzen diotenean Piarresi: bere alderdi zirikatzailea da motorea. Eta kontalari huts denean aurkezten dituen istorioetako pertsonaiek ere motibo bakar batek eraginda jokatu dute: ziri-sartzaileari ziria sartu. Piarres prototipoa da, irakurri edo ezagutzen dituen istorioetako pertsonaia ere prototipoak dira. Ez dago lekurik azterketa psikologikoarentzat, ez lekurik, ez asmorik. Emaizak du garrantzia, giza-ahuleziak erakusteko presa dago. Abilezia izateak, injeniosidatea izateak, azkarra izateak, erne egoteak, azken batez, pertsonaia automata bihurtzen du egilearen eskutan. Kinada edo estimulu-mota batzuen aurrean erantzuten duen automata.

1.1. Olgetaren elementu eratzailak

Piarres eta Pello Olhetako festetara doaz, bidean, Piarresen egitaruari erantzunez, Azkainen hamaiketakoa, ardo eta pipari ohoreak egiten dizkiola dastatu aurretik, bazkari ederra Olhetan jakiei abegi ezin hobea luzatuz, bazkal ondoan Olhetako plaza nagusian ikusten duen bakoitzari bertso bana eskainiko dio, jarraian dantza lehertzearaino, jauzi askodun dantza, dantzan ari zirenak gelditzea lortzearaino berari begiratzeko eta ikusleak agurtuz bukatzeko. Hurrengo egunean Pello ohetik jeiki aurretik gosari txiki eta handiak eginak ditu, erreak zenbait pipa. Olhetarako joan-etorria jan-edanaren, bertsoaren eta dantzaren gorestekanta bihurtzen da Piarres pertsonaiarengan, istorioak kontatzeak sor-

tzen dion atseginari gehitzen dion jai-kanta. Hitz batean, zentzuei eskainitako kanta, dastamenari, entzumenari, ikusmenari eta baita adimenari ere kontaktetan barrena erakusten den injeniosidadea dela eta.

Ongi izatearen giro honetan garatzen dira istorioak. Ez da doktrina hedonista hutsa, bizitzaren azken helmuga ez dago gozatzean. Piarresek baditu beste balore batzuk ere: zenbait istoriotan, batez ere autobiografikotan, zuzentasunaren eta okerraren artean bereizten badakiela erakutsiko du, baita ezbeharraren aurrean konfidantza euskarri bakartzat hartzen ere, txikitari gurasoak hil eta zer janik gabe gelditu zela, zorigaitz honetatik onik irtetea Jaungoikoaren borondate eta ontasun handiari egotziko dio... eta orain Piarres adinean sartuta dagoela, zuhurra da, ongi izatea etengabe bilatzen du baina muga erreala batzuen barnean; bi baso-erdi ardo aski du ardoari ohore egiteko, tripakiak munduko jakirik onenak izan daitezke, dantza, istorioa eta bertsoa debalde jartzen du. Ez da ase ezin dena, baizik ezer gutxiarekin ase daitekeena eta konformidade honetatik sortzen da bere zorion eta amaierarik gabeko umore ona. Diru askorik ez, injenio ugari, haurtzaro behartsu eta zoritxarrekoaren ondorengo koformidade eta jarrera erakusten du.

Kontatzen dituen istorioek badute loturarik. Istorio bakoitza independente bada ere, istorio bakoitza batasun eta osotasun baten barnean taxutzen bada ere, elementu semantiko errekorren baten gain eraikitzen dira: ziri-sartzaileari ziria sartu. Hala gertatu zitzaion Piarresi, alargunari ziria sartzea lortu ez eta honek belarri batetik harturik elizatik atera zuenean, edo mandozainari, Piarres iraindu nahian esandakoaren ordaina jasotzen duenean, edo aranak ebasterakoan igarotako estualdien ondoren eskolaren erdian errientak izugarritzko astinaldia ematen dionean. Hala gertatu zitzaion Don Pachecori, gogor egurtzen bazuen emazte Doña Incarnacione, honek bilatu zuen modua Don Pacheco egur zezaten. Beste hainbeste gertatu zitzaion Zugarramurdiko fraideei: Erremundegi-behere Sarako auzapezaren berrehun ardi beren ahariekin ostu bazituzten lauhun itzulirik bukatzen dute.

Piarres Adameko istorioen morfologiak zera erakusten du: “krisi-une” moduan muga daitekeen puntuaren alde bakoitzera lauki narratibo bat lekutzen dela. Krisi-unearen alde batera ziria sartzea bilatzen duen pertsonaia dago, krisi-unearen beste aldera, pertsonaia bera, baina norbait ziria sartu diola. Berdinketa ematen da egiturari: ziri-sartzaileari, zeharo ez-ustekoa den ziri-sartzaileak ziria sartzen dio: alargunak, eskolako errientak... Ziri-sartzailearen abilezia berdinduta gelditzen da ziriaren jasotzailearengatik, lehen itxura batean ziria sartzeko erabakia hartu duenak trebeago izatearen itxura erakutsi arren. Edo bestela esanda: ziri-sartzailea trebea izanik, alderdiren batetik porrot egiten du bere eginkizunean.

1.2. *Piarres Adamaren zaina euskal eleberraren sorreraren testuinguruan*

Oso modu oparoan ez bada ere, euskal kontagintzak *Piarres Adame* argitaratu aurretik eta argitaratu ondorengo lehen hamarkadetan beraietan idoro du istorioak kontatzeari darion atsegina. Ez gara ari ahoz-ahozko herri-kontaerei buruz soil-soilik, noizbait ahoz-ahozkoak izan bazitezkeen ere, jadanik mundu idatzian murgildu direnei buruz baizik. Jatorrian negu parteko lanaldiren bat izan ala ez, artazuriketa, linarien lan edo beste eginkizunen bat, noizbait testuinguru horretan kontatutako istorioak izan ala ez, bada idazkerak ematen duen iraunkortasuna erdietsi duen kontaketa-entretenean helburu izan duenik. Baliapide erretorikoaren erabilera-mailan lekutu ala abiapuntu erreal bati erantzun, honela ematen dio hasiera Jean Duvoisinek bere *Baigorriko zazpi liliak* kontaketa-ari:

“Beihalako egunetan, behin batez, Baigorriko jauregi zahar-
rean ziren arto-xuritzeak. Badakizue arto-xuritzeetara biltzen ohi
dela inguruetako gazteria, eta holako bilkuetan laket dutela kantu
zaharren kantatzea eta noizbaiteko konderen errebertzea.

Halako solasak Baigorriko herjaunaren gogoko ziren; goan
zen beraz arto-xuritzaleetara bere alaba andrearekin.

Han baziren zazpi neskatxa gazte deitzen zituztenak *Herriko
Zazpi-Liliak*. Hekieri buruz hau erran zuen herjaunak:

Aurten, ene alaba andrearen ezkonarazteko gogotan naiz.
Zuetarik zeinak-ere pollikienik erranen bait-u kondera xahar bat,
hainari dote on bat emanen diot ene alabarekin batean ezkontze-
ko bere hautuko gizon gazte batekin” (3).

Istorioen kontaketa-entretenean artazuriketarena dela esaten da kondaira zaharren azalpenari markoa jartzen dion ihardunean eta, honen bestez, besterik gabe, fikzio-mailan egiten den planteamendua *entzundako* istorioena da. Jakina, kontalariak baliapide erretoriko horren erabilera-
ra jotzeko lizentzia osoa du entzundako istorioak ez izan arren eta, edozein modutan, Duvoisinek berak frantsesez eginiko hitzaurrean dion bezala, 1832. urtean bildutako ipuinez osatua bada ere (4), mundu idatzira igaro dira, honek dakartzan aldaketa kualitatiboekin (egiletasuna gorde, kodeketa finkatua etab.), azken batez, beste sistema-modu bateko partaide izatera heldu dira eta, ondorioz, aipatu markoan egiten den azalpenari so zera baieztatu daiteke: kontaketa-entretenean dastatzeak sortzen duen atsegina mundu idatzira ere heldu dela. Ahoz-ahozko igorpena zuten kontaketa-entretenean biltzaile hutsa izan Duvoisin, ala sorketarako jartzen duen mozorroa izan

(3) DUVOISIN, Jean, 1987, *Baigorriko zazpi liliak*, Elkar, Donostia, 17. or. (Edizio-
prestaketa eta aintzinsolasa: Juan San Martin).

(4) DUVOISIN, Jean: op. cit., 6. or.

biltzailearena, istorioak testuratzean funtzionamendu-modu bat utzi eta beste batera igarotzen da. Urrutirago joan gabe, entzuleei zuzentzeko eraturako konbentzioetatik irakurleei zuzentzeko eraturakoetara. Jatorrian ahoz-ahozko kontaktak egonda ere, Duvoisinek eginerazi dien bidaiak beste harreman-modu bat eskatzen duen komunikazio-sistemara eraman ditu.

Liliek kontaturiko kondairei “herjaunak” bukaeran markoa jartzen dienean honela dio:

“Ez dut aspaldian horrenbertze atsegin hartu nola gaurko gauan” (5).

Ipuinak entzuteak sortzen duen atsegina ez zaio arrotza euskal kontakteta idatziari, kontaktak olgetari lotzea. *Baigorriko zazpi liliak* kontaketako herjaunaren zaletasunak aurkitu du jarraitzailerik beste zenbait eleberritako pertsonaiengan. Hark bezala, kontaktak dastatu nahiak eraginda, bilatu dute hauen garapenerako testuingurua eta kontalaria. Txomin Agirrerren hiru eleberrietan eguneko lanak bukatu ondorengo atsedendialdiari eta zenbait lan-moduri lotzen zaio istorioak entzutearen atsegina. *Auñemendiko lorean* “txiki-txikitatik olango gauzetarako guztiz gogotsua” izan den Pedro Mari morroiari eskatuko dio Arnaldo nagusiak ipuin bat kontatzea: “Asi bada, asi” (6) esango diote morroi gazteek beren entzun nahi goseak bultzatuta. *Garoan*, Manueltxok aitona Joanesi lapur-ipuin bat kontatzea erregutuko dio; gauero-gauero Zabaleta baserriko sukaldetan “*Testamentu zar ta berriko* egi ederrak eta azkenean, oera orduko, beti zerbait esan bear izaten zien aitonak, bere burutik” (7). *Kresalan* “aterpen” lan egiten dutenean “Iñoiz bein, gazteak eresian aspertuta gero, gizon zarrak, antxiñetako ipuiñen bat edo euren gaztegunetako gertaerak esan eroiazan” (8). Mikolek gertaera polit bat badakiela aurrerazten dienean “Esaiguzu ba, Mikol; *tira*, esaiguzu, -deadar egin eutsen mutikoak” (9). Resurrección M. Azkueren *Bein da betikon* bertan “Txanton burutik zorgiñak kendutearren okerreriaren bat egin bear ekiola esan eban Errokek” (10). “Okerreria” ipuin baten kontaktetan gauzatuko da “Olgetan-Benetan” izenburua daraman kapitulua eratuz, aski izenburu esanguratsua dena, hain zuzen ere.

(5) DUVOISIN, Jean: op. cit., 73. or.

(6) AGIRRE, Domingo, 1966, *Auñemendi-ko Lorea*, I, Editorial Auñamendi, San Sebastián, 2. argitalpena, 136. or.

(7) AGIRRE, Domingo, 1981, *Garoa*, Arantzazuko frantziskotar argitaldaria, Oñati, 5. argitalpena, 178. or.

(8) AGIRRE, Domingo, 1976, *Kresala*, Arantzazuko frantziskotar argitaldaria, 5. argitalpena, 85. or.

(9) AGIRRE, Domingo, *Kresala*, 90. or.

(10) AZKUE, Resurrección, M., 1986, *Bein da betiko. Batxi Guzur*, Klasikoak saila, Erein, Donostia (Edizio-prestatzailea: Ines Pagola), 69. or.

Eleberritan ez ezik, leiendetan beraietan ere azaltzen da ipuinak entzuteko zaletasuna (11).

Ahoz-ahozko kontaketak kokatzen ziren testuingurura joaz, zenbait lanaldi (artazuriketa, aterpeko lana arrantzaleentzat...) edo lan ondorengo atsedenaldira (ilunabarreko sukaldeko batzar, atariko batzar...) egile jakin-neko euskal kontaketa idatziak, markodun kontaketa bidez, eskuratu du kontaketak dastatzeak sortzen duen atsegina. Ongi igarotzeko ordua da. *Auñemendi-ko Loreako* ipuin-entzuleak, edo *Kresalakoak*, edo *Garaokoak*, edo Baigorriko zazpi lilien kondairak entzuten daudenak *Piarres Adameko* Pelloren antzekoak dira funtzioaren ikuspegitik: istorioak gogoko dituztenak, istorio-aditzaile eskertsuak. Ahozko munduko mezu itxiek, beste zenbait alderdirekin batera, zeramaten alderdi ludikoa bereganatu dute, itxura batean behintzat, egile ezaguna duten kontaketek, baina bada alderik *Piarres Adame* eta aipatu eleberrien artean, nola egituratze-mailan eta, ondorioz, istorioek testuaren osotasunari begira betetzen doazen funtzioan, hala istori-kontalariaren nortasun eta zereginari begira.

Lehenik eta behin, egituratze-mailari so honako bereizkuntza hau bederen egin beharra somatzen da: Iparraldeko eleberri laburrak marko batean barneratzen diren istorio-multzo batez osaturik daude, ez horrela Hegoaldekoak. *Piarres Adame* bidaia batek taxutzen duen batasunean eta aitzakian pertsonaia batek kontatutako istorioen gain eraikitzen da. Artazuriketaren eginkizunak eratutako bilera eta herjaunaren alabaren ezkontza bihurtzen dira aitzaki eta marko, bildutako liliek istorioak konta ditzaten. Hegoaldekoetan, berriz, enmarkaturiko kontaketak historia nagusi eta luzeago baten ataltxo besterik ez dira. Aldea ez da hutsala. Iparraldeko etan, azkenean, istorio labur batzuen bildumak moldatzen dira, Hego-aldekotan, berriz, historia nagusi eta luzeago bat eteten duen akzidente da istorioa, nahiz eta ekarriren bat egin, handiagoa ala txikiagoa, eteten duen historia horretara, jakina. Honela bada, lehenbizikoetan independentzia eta batasuna duen istorioa, bigarrenetan egitura handiago bateko partaide bihurtzen da, egitura handiago bateko atal izatera igarotzen da, egitura handiago horri begira funtzio-modu desberdinak beteaz: ohitura batzuen azalpen, bizitza-modu baten erakusle, egitura handiago horretako fikziozko pertsonai-kontalari hori karakterizatzeko bide, entzuleak modu atsegin batean hezitzeko bitarteko... Besterik da *Baigorriko zazpi liliak* edo *Piarres Adame*: istorio bakoitzak bere nortasuna du eta, edozein kasutan, istorio-multzoaren gainezartzeak emango du istorio des-

(11) Karmelo Etxegarairen "Andeka" leiendan, esate baterako, baserri-etxe bateko sukaldean zeuden "gizon ta emakume danak, asi zitzaiozkan esaten, exeri zanean: 'Etxeko-jauna, gure antziñako asaba euskaldunen kondaira bat, esan zaguzu'". ETXEGARAI, Karmelo eta beste, 1990, *Leiendak (1879-1891)*, Euskal Klasikoak saila, Etor, Donostia (Edizio-prestatzailea: Ana M.ª Toledo), 156. or.

berdinen kidetasunaren berri. Hau da, batzuen eta besteen artean dagoen alde koordinazio/menpekotasun mailakoa da. Koordinazio-mailako jantagailuak lotzen ditu markodun kontaketen gain eraikitako eleberrietako istorioak, menpekotasun-mailakoak, berriz, egitura handiagoko atal diren haiek. Barne-joskera desberdin hau bitarteko koordinazioz elkartzen direnetan istorioen gainezarketak azalduko ditu istorio-multzoari amankomun zaizkion ezaugarri morfologiko edo semantikoak, menpekoetan, aldiz, egitura handiagoa izango da istorioaren funtzio eta ekarri semantiko mugatuko duena. Gainezarketa bide, zenbait ezaugarri morfologiko eta semantiko istorio desberdinetan errepikatu egiten direla atzeman daiteke eta, honenbestez, azpimarkaturik gelditzen direla.

Istorioen gainezarketa hori da, hain zuzen ere, hainbat alde ezartzen dituen markodun kontaketen gain eraikita dauden bi eleberrien artean: *Baigorriko zazpi liliak* deritzanak aldatu egiten du enuntziatioaren subjektua istorio batetik bestera, enuntziatuarena, berriz, alegi eta mitologian dabil. Leizarazuko Gana, Urdozeko Madalena, Geraxane Iriberrikoa, Extebeni Mokozaingoa, Fermina Leizpaz-Jauregikoa, Martha Okhilenberrokoa eta Maria Etxauzekoa doaz esakuntzaren subjektua osatuz eta, zazpi liliak bukatzean, herjaunaren alaba, Baigorriko Terexa, batuko zaie, aitaren eskariz zortzigarren istorioa kontatzean. *Piarres Adameko* istori-kontalaria bat eta bakarra da, Piarres, eta kontaktzen doan istorioak pertsonaia-kontalariaren karakterizazioaren elementu eratzaile garrantzitsu bihurtzen dira, bai besteei buruz kontaktzen dituen haiek eta, zer-esanik ez, bere bizitzari lotuak daudenak. Honela, multzo osoaren gainezarketak erakusten duenez, istorio guztiak elementu errekorrente baten gainean eraikita daude, —ziri-sartzaileari ziria sartu—, elementu errekorrente horrek irria eragitea bilatzen du eta istorioen kontaketa bera beste elementu jolaskoi eta atsegin-sortzaileen ingurumarian kokatzen da (jan-edana, bertsoa, dantza). Ez dago gisa honetako batasunik, ez istori-kontalari mailan, ez honen karakterizazio-mailan, ez kontatutako istori-mailan, ez istori-kontakteten testuinguruan *Baigorriko zazpi liliak* izenburutzat daramanean, nahiz eta kontaktak entzuteak sortzen duen atsegina izan bietan testuen garapena zilegiztatzen duen motorea.

Azterketa aktantzial batek honako alde hau nabarmenduko luke: Piarres aktante subjektuak bilatzen duena olgeta da istorioen kontaketen bidez, lili bakoitzak bilatzen duena, berriz, istorioa ahalik eta politikien kontatzea dotea eta senarra aukeratzeko askatasuna erdiesteko. Beste modu batera esanda, objektu desberdin baten bilaketak bereizten ditu. *Piarres Adameko* aktante-subjektuaren bilaketa olgeta sortzea da, jai-giroa debalde jartzea, nola besteentzat hala norberarentzat. Festa-moldatzaile nagusia istorioen kontaktari darion atsegina da. *Baigorriko zazpi liliak* deritzanean, elementu berbera da festa-moldatzailea, baina lehiaketa bat irabaztea akuilua.

“*Piarres Adame* euskal kontaketa zain epikureoa” izenburupean eraikitzen genuen ihardunaldi hau. Alderagaitzat hartu ditugun eleberrietan, markodun kontaketen gain eraikita ez dauden haietan, markodun kontaketa egitura handiago baten atal denean, zain epikureo honi ezartzen zaion iragazia hain da estua, bere azalpena alderdi formal edo kanpo-alderdi soilera mugatzera heltzen dela: kontaketak entzuteak sortzen duen atseginera. Baina istorio beraren taxuketa eta, zer-esanik ez, historia nagusiarekiko betetzen duen funtzioa zain estoiko baten azalpen handiago bihurtzen da. Izan ere, kontaketez gozatzearen ezaugarri horri historia nagusiaren harian ateratzen zaion probetxuak (ohitura batzuen azalpen, bizitza-modu baten erakusle, egitura handiago horretako historiaren morroi... eta bereziki kontaketa egiten den erabilera didaktikodun iruzkinak) asko makaltzen du istorioaren kontaketa eragin duen arrazoiak: kontaketak dastatzeak sortzen duen atsegina. Itxura batean ahoz-ahozko kontaketez zeramaten alderdi ludikoa bereganatu badute ere, alderdi ludiko honen ingurumaria arras bestelakotzen dute: iruzkin didaktikoz betetakoa, kontaketa malgutasunik ez darion historia nagusi bateko osagai, kontaketa-jarioa moteltzen duten komentario diskurtsibo-doktrinalen aldamenean. Jatorriz ahoz-ahozko kontaketa izan zitekeenak eleberriz hauek igarotzean jasaten duen “egokitze-lanak”, bere alderdi ludikoa ikasgaiaren zerbitzuan jartzean jasaten duen egokitzapenak, ito egiten du markodun kontaketa testuratzeko oinarrian zuen motiboa: kontaketak dastatzeak sortzen duen atsegina. Eta azken buruan, kontaketak dastatzeak sortzen duen atseginari erantzuteko zen istorioa, zain epikureo baten azalpena zena, zain estoiko baten azalpenarako bitarteko bihurtzen da, ezbeharraren edo zoritxarraren aurrean etsipena gomendatzera eta aldarrikatzera iristen den neurrian markoa jartzen dion historia nagusia. Zer da, etsipena ez bada, *Auñemendiko Loreako* Riktrudisek erakusten duena maitemindurik dagoela maitearen berririk ez duenean? Edo *Kresalako* Mañasirena bere maiteak jaramonik egiten ez dionean? Edo *Garoako* Joanesena bi seme bide zuzenetik okertu zaizkionean? Besterik da Piarresen jarrera ezbeharrari edo zoritxarrari aurre egiteko: trebes heldu diren gauzak zuzen ditu hartzen eta, irriz hartuz, zorigaitza zorion bilakatzen.

Piarres Adamen zain epikureoaren azalpena ez da mugatzen gora go ipatu den alderdi formal horretara: istori-kontalariak entzulea dibertitzea bilatzen du, irria eragitea, hartarako aproposak diren istorioak kontatuz; filosofia epikureo baten erakusle da. *Piarres Adamen* istorioak kontatzea bera da “historia nagusia” eta, jai-giroa sortzen duten elementuz inguratuz istorioak kontatuz, giza-jokabide batzuk arautzea bilatzen duen morala baino askoz nabarmenago da bizitza-jarrera epikureo baten azalpena. Bizitza-jarrera honen adierazpenak gehiago erantzuten dio ahoz-ahozko istorioak kontatzearen giroari historia luzeek erakutsi zutenak baino. Izan ere, gakoak ez dago gaian bakarrik, baita gaia erabiltzeko moduan ere.

Ahoz-ahozko kontaktak hamaika modutakoak ziren eta horien artean ez dira guztiak ez irri-eragileak, ezta olgeta olgetatik bilatzen dutenak, bada etikarekin edo gizalegea erakustearekin lotura duenik ere. Baina, edozein kasutan, istorioak daude eta ez istorio-itxurak, kontaketa dago eta ez diskurtsibitatea konta-jarioa itoaz, filosofia baten azalpena dago, mundu-ikuskeraren batena, munduan kokatzeko modu batena, baina istorio-kontalari batek istorioak kontatuz emana, eta ez kontalari-filosofo baten pasarte doktrinalen ilustraziora eramanez kontaketa. Ahoz-ahozko mundu horretan atsedeen-ordua edo lanaldia jai-giroan igarotzeko kontatzen da istorioa, mundu idatziko historia luzeetan giza-jokabideak arautzeko, giza-jokabideak izan beharko luketenaren errainuan lekutuz eta direna deskribatzea arbuatuz. *Piarres Adamen* istorioak kontatze hutsak adierazten duen jarrera jolaskoi horri istorio-kontalariaren ezaugarritzeta-modua batzen zaio: festak Piarres pertsonaiarengan gorputz hartzen du, bera da eleberriaren izenburutik bertatik erdigune, istorio-kontalari moduan kontatzearen ekintza atsegin duena, berari nahiz besteri gertatuak izan istorio biziak jalgitzen dituen, ziztorlaria, bere ezaugarritzeta fisikotik alaitasuna sortzeko aproposa; hitz batean, bozkarioa darion bizitza-modua erreprezentatzeko egindako pertsonaia.

Piarres Adamen baserritar irri-eragilea aurkitzen dugu. Baserritar arlo-tearen irudia ez da izan ezezaguna Euskal Herrian, ezta falta izan, ezta ere, euskaldun baserritarrek bere baitan bildu beharko lituzkeen birtute guztien agerkaririk. Hauek aurrean baserritar "azkarra", erne dagoena dakar Elizanburuk, gerora damutu ala damutu gabe tranpa edo iruzurra bilatzen duena, tranpa edo iruzurra tentatzen duena. Pertsonaia honek, seguraski, folklorea eta ahoz-ahozko mezu itxietan ditu bere sustraiak.

Aurreko mendean hasten da herritartzen irakurketa-idazketen ikasketaren egintza. Euskaldunari, beste hizkuntza batean bada ere, heltzen zaizkio herritartze horren ondorioak. Ahoz-ahozko mezu itxien igorpenei ez zaie bukaera heltzen, begibistakoa denez, baina, bestek beste, aipatu gertaeraren herritartzeak euskal letren eta irakurleen ugalpena ekarriko du. Gai, maila, sortze-testuinguru etab. desberdinetako bertso-papera gehitzen da, kontaketa-mota desberdinak plazaratzen hasten dira herabeki... Euskal literaturaren zain epikureoak nonbait aurkitu badu arnasa, mende honetararte behintzat, mundu herritarrean izan da. Ahoz-ahozko igorpen hutsean edo testua euskarri zuela, bataren eta bestearen artean dagoen aldea gutxietsi gabe, geruza herritarrean aurkitu du bizitza iraunkorra. Herri-literaturan eta herri-literatura horren zenbait sortzailearengan sende gazte eta zaharragoak lagun izango ditu Piarresek: Fernando Amezketa-rra, Txirrita etab. Hauek bezain baserritar bizkorra, bizkortasun horrek ematen dion argia bizitzaren aurrean jarrera bozkariotsu bihurtuko du: jan-edana, dantza eta bereziki hitzaren erabilera zorrotza ongi igarotzearen euskarri.